

درس تفسیر استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: سوره بقره

تاریخ: ۸ آبان ۱۴۰۳

موضوع جزئی: آیه ۵۸ و ۵۹ - بخش‌های پنج‌گانه آیه ۵۸ -

مصادف با: ۲۵ ربیع الثانی ۱۴۴۶

بخش اول: «و اذ قلنا ادخلوا هذه القرية» - مطلب سوم: احتمالات چهارگانه در قریه -

جلسه: ۹

احتمال اول: بیت المقدس - احتمال دوم: اریحا

الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد وآله الطاهرين واللعن على اعدائهم اجمعين

خلاصه جلسه گذشته

در بخش اول از آیه ۵۸، چند مطلب وجود دارد؛ مطلب اول را در جلسه گذشته ذکر کردیم که امر به ورود به قریه یک امر الزامی است نه ترخیصی و دال بر اباحه. مطلب دوم هم بیان شد.

مطلب سوم

مطلب سوم این است که قریه اینجا به معنای یک منطقه دارای جلوه‌هایی از مدنیت است و نه به معنای روستا. یعنی یک جایی که در آن قابلیت سکونت یک جمع قابل توجه باشد و امکاناتی در آن وجود داشته باشد که این جمعیت بتواند در آن زندگی کند و نیز وجود نعمت‌های فراوان؛ چون می‌فرماید: «فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا» این اشاره به وجود نعمت‌های فراوان فعلیت یافته در آن منطقه است. بنابراین قریه به این معناست؛ یعنی یک منطقه‌ای که هم امکانات در آن وجود دارد و هم قابلیت گنجایش آن را داشت. بالاخره در همان‌جا عده‌ای زندگی می‌کردند؛ اینکه یک روستا باشد، اینطور نبوده است.

احتمالات چهارگانه در قریه

لکن جهت اصلی این است که این قریه بر چه منطقه یا شهر یا سرزمینی انطباق پیدا می‌کند؟ مصداق آن چیست؟ چهار احتمال در اینجا وجود دارد. یکی اینکه اینجا همان بیت المقدس است؛ دوم اینکه خود مصر بوده؛ سوم اینکه اریحا و چهارم یک منطقه بزرگی که شامل شامات و یک بخشی از فلسطین بوده و بیت المقدس هم جزئی از آن بوده است. احتمال اینکه مصر باشد، ظاهراً خیلی قائل قابل توجهی ندارد، چه اینکه فخر رازی این را به عنوان قولی که اشاره به قائل آن نکرده، ذکر کرده است. اما آن سه احتمال دیگر قائل دارد؛ یکی اینکه منظور بیت المقدس است که برخی از جمله قتاده، ابی مسلم اصفهانی و برخی دیگر از مفسرین به آن ملتزم شده‌اند و برای آن دلیل هم اقامه کرده‌اند. برخی مثل ابن عباس گفته‌اند که منظور اریحا است و آن هم یک جایی است که نزدیک بیت المقدس است. عده‌ای هم این را یک منطقه وسیع‌تر از اریحا و بیت المقدس می‌دانند. عمده شواهد این اقوال است.

احتمال اول: بیت المقدس

احتمال اول اینکه منظور بیت المقدس باشد، برای این احتمال به آیه: «يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ^۱ استناد شده است. می‌گویند این ارض مقدسی که امر به دخول در آن شده و خداوند مقرر کرده ورود به آن را و نهی کرده از اینکه به عقب باز گردند که در این صورت زیانکار خواهند بود، همان بیت‌المقدس است. این مضمون در اینجا هم تکرار شده است: «وَإِذِ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ». اگر ما فرمان به دخول در ارض مقدس و فرمان به دخول این قریه را یکی بدانیم، طبیعتاً این می‌تواند یک شاهد باشد برای اینکه منظور از قریه، بیت‌المقدس است. چون یک احتمال دیگر هم اینجا هست که فرمان‌ها دو تا باشد؛ ما بنابر هر دو احتمال این را بیان می‌کنیم.

فرض اول: یکی اینکه فرمان به ورود در قریه دقیقاً همان فرمان به دخول در ارض مقدس است؛ یعنی یک دستور است. اگر این باشد، انطباق بر بیت‌المقدس پیدا می‌کند. حال آیا این درست است؟ یعنی اگر مثلاً ما این را یک فرمان به حساب بیاوریم، آیا لزوماً منطبق بر بیت‌المقدس می‌شود؟

اشکال: اشکال این است که آیه سوره مائده مربوط به زمانی است که هنوز بنی‌اسرائیل در آن سرزمین سرگردان نشده بودند؛ آنجا قبل از این سرگردانی دستور به دخول در ارض مقدسه داده شد؛ اما این آیه مربوط به بعد از آن سرگردانی است. این فاصله چهل ساله است؛ یک دستور برای چهل سال پیش بوده و یک دستور برای چهل سال بعد از آن. اساساً سرگردانی بنی‌اسرائیل در آن بیابان و سرزمین به خاطر تمرد و سرکشی آنها بوده است. لذا اینکه یک فرمان باشد، این بعید به نظر می‌رسد. پس این فرض که یک فرمان هستند، درست نیست و به نظر می‌رسد که اینها دو فرمان باشند. چون در آیه ۲۶ سوره مائده می‌فرماید: «قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ»، این کاملاً نشان می‌دهد که اینها دو دستور است؛ مجازات‌های آنها هم متفاوت است. مجازات یکی سرگردانی و تحیر در آن سرزمین بوده؛ مجازات این یکی رجز است. چون در ادامه می‌فرماید: «فَأَنْزَلْنَا عَلَىٰ الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ».

پس با توجه به آیه ۲۱ سوره مائده نمی‌توانیم بگوییم این ارض مقدسه همان بیت‌المقدس است؛ یعنی قریه را منطبق کنیم بر بیت‌المقدس. هدف این بود که بگویند چون دستور به ورود در این آیه و دستور به ورود در قریه در آیه محل بحث ما یکی است، بنابراین این انطباق پیدا می‌کند با بیت‌المقدس؛ این مورد اشکال قرار گرفت.

فرض دوم: در مقابل، ممکن است کسی بگوید که ما قبول داریم اینها دو دستور و دو فرمان هستند، اما در عین حال قرائنی هست که به کمک آن می‌توانیم اثبات کنیم منظور از قریه، بیت‌المقدس است.

۱. یکی اینکه در ادامه امر به دخول فرموده: «فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا»، که نشان دهنده آن است که این سرزمین، یک سرزمین با برکت و با نعمت‌های فراوان بوده است. از طرف دیگر در آیه ۱ سوره اسراء می‌فرماید: «بَارَكْنَا حَوْلَهُ» که اشاره به این دارد که این یک سرزمین مقدس و مبارک است و برکات فراوان مادی و معنوی در آن هست. لذا

۱. سوره مائده، آیه ۲۱.

«بَارَكْنَا حَوْلَهُ» اشاره به همان بیت المقدس است؛ پس این یک قرینه است بر اینکه منظور بیت المقدس است؛ چون اینجا سخن از برکات فراوان است، آنجا هم سخن از برکات و نعمت‌ها بود.

۲. اینجا فرمود «وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً»، اینکه می‌گوید از این در وارد شوید و آمرزش گناه را درخواست کنید، این نشان می‌دهد که آن مکانی که می‌خواستند وارد شوند، یک مکان مقدسی بوده است؛ چون سخن از گفتار و رفتاری است که به کمک آن به خداوند تقرب بجویند؛ استغفار از گناه و تقرب به خداوند پیدا کنند. این با بیت المقدس سازگاری دارد.

البته این دو شاهد، شواهد قوی و محکمی نیستند. بله، دو فرمان بودن هم لطمه‌ای نمی‌زند به اینکه منظور بیت المقدس باشد. در فرمان اول فرمود «يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ»، از همان موقع امر به ورود به بیت المقدس شده؛ ارض مقدسه همان بیت المقدس است. منتها چون اینها «ارْتَدُّوا عَلَيَّ أَدْبَارِهِمْ»، چون این کار را کردند، «فَتَنَقَّلُوا خَاسِرِينَ»، زیان‌کار شدند؛ زیان‌شان غیر از سقوط معنوی، سرگردانی چهل ساله در آن بیابان بود. چون در دنبال آن می‌فرماید: «فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً»، از اول امر به دخول در بیت المقدس شده بودند؛ منتها به خاطر سرکشی و تمردشان چهل سال سرگردانی در آن بیابان‌ها کشیدند.

بنابراین درست است که دو امر است، ولی دو امر یک مأمور به دارد؛ یعنی ورود به یک سرزمین خاص؛ این امر در دو نوبت صادر شده است. نوبت اول به خاطر گناهان و معصیت‌هایشان چهل سال سرگردان شدند. در نوبت دوم امر به ورود به همان منطقه و همان سرزمین شدند، باز آنجا یک مشکل دیگری درست کردند. ولی اینکه دو فرمان باشد هم مشکلی در اینکه جایی که باید به آن داخل می‌شدند بیت المقدس است، ایجاد نمی‌کند.

نتیجه اینکه این احتمال که منظور از قریه در این آیه همان بیت المقدس باشد، احتمالی است که چندان قابل انکار نیست و شهادی هم از آیه وجود دارد. آیه «ادخلوا الارض المقدسة» لذا ظاهرش این است که یکی است.

احتمال دوم: اریحا

احتمال دوم اینکه منظور اریحا باشد. مرحوم محدث کاشانی همین قول را اختیار کرده است.^۱ فیض کاشانی با استناد به تفسیر امام عسکری (ع) گفته منظور از قریه، اریحا است. اریحا یکی از شهرهای فلسطین بوده و قریب به بیت المقدس.

«والحمد لله رب العالمین»

۱. تفسیر صافی، ج ۱، ص ۱۲۰.